

Т. В. Раструба,

аспірантка

(Ніжинський державний

університет ім. М. Гоголя)

ОСОБИСТІСНО-ОРІЄНТОВАНЕ МУЗИЧНЕ НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ: ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку нашої країни з об'єктивних причин існує певний брак достатніх матеріальних і духовних передумов для гармонійного формування та розвитку людської особистості. Єдиним прийнятним та позитивним виходом з цієї ситуації залишається звернення до, так званих, вічних моральних, етичних цінностей, що збереглися в глибинній психології та історії нашого народу, найкоротшим шляхом до яких є мистецтво і, зокрема, музика. Саме вона є одним із наймогутніших засобів виховання, що надає естетичного забарвлення духовному життю людини. Без музики важко переконати людину в тому, що вона та навколишній світ прекрасні, а це переконання є основою емоційної, естетичної та моральної культури.

На шляху формування нового стану сучасної мистецької освіти окрема роль відводиться технологічному підходу. Це зумовлено тим, що він сприяє цілеспрямованому синтезу методів навчання, відкриває нові можливості для методичної варіативності в організації особистісно-орієнтованого навчально-виховного процесу. Загальна мистецька освіта спрямовує дії педагогів на різнобічний особистісний розвиток учнів, застосування таких освітніх технологій, які найповніше враховують значення всіх факторів соціально-педагогічного впливу та надають можливості дітям реалізуватися в музичній діяльності особистісно-орієнтованого навчання та виховання. У цьому плані, як зазначає Л. Масол, значними можливостями володіють уроки музики як

уроки поліхудожньої діяльності учнів, що мають на меті загальний світоглядний та суто музичний розвиток дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Технологічний підхід у сфері педагогічної теорії та практики досліджувався багатьма науковцями, серед яких С. Бондар, С. Гончаренко, С. Пальчевський, О. Пехота, О. Пометун, О. Савченко, Г. Селевко, С. Сисоєва, П. Сікорський та багато інших. Він є складовою сутності нової освітньої парадигми – особистісно-орієнтованої, котра ґрунтується на ідеях гуманістичної психології (А. Маслоу, Г. Олпорт, К. Роджерс) про особистість, як найвищу цінність суспільства; гуманно-особистісному спрямуванні навчання й виховання (Ш. Амонашвілі, І. Бех, О. Бондаревська, Я. Корчак, М. Монтесорі, С. Подмазін, Г. Селевко, В. Серіков, С. Соловейчик, С. Френе, І. Якиманська).

Сьогодні особистісна орієнтація навчання та виховання – це одне з найвагоміших педагогічних завдань мистецької освіти, предмет теоретико-методологічного аналізу та концептуальних підходів до естетичного виховання учнівської молоді засобами музичного мистецтва (В. Бутенко, С. Горбенко, Н. Гребенюк, Н. Гузій, М. Лещенко, Л. Масол, І. Назаренко, О. Олексюк, О. Ростовський, О. Рудницька, Ю. Юцевич та інші). Таким чином, **мета** нашого дослідження полягає у визначенні специфіки технологічного підходу в організації особистісно-орієнтованого музичного навчання та виховання учнів.

Виклад основного матеріалу. Основою особистісно-орієнтованого навчання та виховання є “визнання, усвідомлення індивідуальності учня, його самоцінності, неповторності як людини, розвитку не як колективного об’єкта, а насамперед як індивіда з неповторним суб’єктивним досвідом, сукупністю психічних, культурологічних рис” [5, с.304]. Зважаючи на це, слід забезпечити створення нових механізмів навчання і виховання (педагогічних технологій), які ґрунтуються на принципах глибокої поваги до особистості, самостійності дитини, її бажань, прагнень та запитів.

Термін “педагогічна технологія” з’явився порівняно недавно в

науковому лексиконі і різноманітними авторськими концепціями трактується по-різному:

- “як спеціально організований процес, який передбачає визначення найбільш раціональних засобів реалізації поставлених цілей (В. Беспалько, І. Волков, О. Кушнір, Г. Селевко);

- як впровадження у практику певної моделі, педагогічної системи, реалізованої на практиці (С. Гончаренко, В. Монахов, Т. Самойленко, С. Сисоєва);

- як алгоритмізація, сукупність особистісних, інструментальних та методологічних засобів навчально-виховної діяльності (І. Бех, М. Богданова, І. Лернер, С. Смирнов)” [3, с.318] та ін.

Педагогічна технологія навчання та виховання володіє своєю специфікою і має відповідати певним критеріям технологічності (концептуальність, системність, управління, ефективність, сприйняття). “Будь-яка діяльність, – вважає В. Беспалько, – може бути або ж технологією, або ж мистецтвом. Мистецтво засноване на інтуїції, а технологія – на науці. З мистецтва все починається, технологією закінчується, щоб потім усе почалося спочатку” [1, с. 5]. Призначенням особистісно-орієнтованих технологій є підтримання та розвиток природних якостей дитини, її здоров’я, індивідуальних здібностей, допомога у становленні її суб’єктності, соціальності, культурної ідентифікації, творчої самореалізації.

У сучасній технологічній цивілізації музична освіта відходить на дещо другорядний план. Однак нові досягнення педагогіки та психології доводять важливість музичних занять не тільки в естетичному, але й в інтелектуальному розвитку дітей. У контексті особистісно-орієнтованої освіти музика відноситься до групи сенсо-орієнтованих предметів, де системотворчим фактором виступає механізм персоналізації (“я – у світі”), бо музика не тільки пізнається, але і є однією з форм пізнання світу.

Особистісно-орієнтована технологія характеризується антропоцентричністю, гуманістичною сутністю, психотерапевтичною спрямованістю, постановкою мети

різностороннім, вільним та творчим розвитком дитини. Саме через це така технологія (за С. Подмазіним) передбачає, що учень, перетворюючись на суб'єкта навчально-виховної роботи, має оволодіти основними етапами діяльності: орієнтація – визначення мети – проектування – організація – реалізація – контроль – корекція – оцінка [7]. Ключовими ж ознаками такого навчання є використання суб'єктного досвіду учня, реалізація суб'єкт-суб'єктних стосунків, діяльнісна основа навчально-виховного процесу.

Дослідження теорії і практики застосування технологічного підходу до системи традиційних та інноваційних методів навчання музики в загальноосвітніх навчальних закладах може функціонувати на основі ряду принципів – індивідуальності, самоцінності та неповторності учня; диференціації навчання; реалізації себе у всіх видах музичної діяльності; гуманізації змісту музичної освіти; історизму; системності; науковості; варіативності [4, с. 323].

У центрі уваги особистісно-орієнтованих технологій знаходиться унікальна цілісна особистість дитини, яка прагне до максимальної реалізації своїх можливостей і відкрита для сприйняття нового досвіду, здатна на свідомий та відповідальний вибір у різноманітних життєвих ситуаціях. У процесі різних видів музичної діяльності дитина не може бути відстороненою, перебуваючи у роздумах про музику, а активно діє всередині самої музики. Така активно-діяльнісна позиція стає поштовхом до самовираження і творчого пошуку, в якому індивід відкриватиме нове для себе, а для оточуючих – нове про себе. У межах таких технологій педагоги намагаються знайти певні методи та засоби навчання і виховання згідно з індивідуальними особливостями кожної дитини (психодіагностичні методики, зміна організації діяльності, різноманітні засоби навчання, перебудова суті освіти і т. ін.) [6].

Однією з центральних ланок технологічного підходу до особистісно-орієнтованого музичного навчання та виховання є змістово-процесуальний компонент, котрий обумовлює використання комплексу різноманітних

нестандартних форм роботи: діалог, дискусія, “скарбничка почуттів”, опитування-тести, методика незакінченого речення, визначення тематики міні-творів, складання “тезаурусу мудрих думок про музику”, “щоденник музичних вражень”, складання “словника почуттів музичних творів” (Є. Лоцман); методів: інтерактивні, ігрові, проблемно-пошукові (Л. Масол); прийомів: створення яскравих образно-наочних уявлень, ситуацій успіху, взаємодопомоги, спонукання до пошуку альтернативного рішення (С. Горбенко) та здійснення самостійних художньо-творчих проєктів.

Стрижнем уроку мистецтв є цілісне музичне сприйняття, засноване на активному усвідомленні внутрішнього зв'язку між звуками, фарбами, словами, рухами й інших складових у різноманітних видах музичної діяльності. Саме тому особливої ваги набуває використання ряду методів музичного навчання в межах особистісно-орієнтованого підходу. До таких методів можна віднести: перцептивні методи (візуальна демонстрація та звуко-просторова асоціація, яка покращує слухові показники, розвиває вміння дітей “побачити” звук у просторі); кінестетичне та аудіальне сприйняття (музично-ритмічні рухи, що забезпечують розвиток чуттєво-образного сприйняття та емоційно-ціннісного відношення до музики); активні методи (метод художньо-творчих завдань, завдяки якому формуються чуйність, сенсорне сприйняття навколишнього світу; творчі методи (складання загального художнього образу різних музичних жанрів, інструментів, засобів музичної виразності; графічне моделювання різних форм, темпів, ритму музики) тощо [2, с. 262].

Зміст особистісно-орієнтованих технологій повинен включати все, що потрібно для розвитку власної особистості, і мати принаймні такі обов'язкові складові: аксіологічну (введення учнів у світ цінностей та надання допомоги при виборі особистісно-значущої системи ціннісних орієнтацій, особистісних сенсів); когнітивну (забезпечення науковими знаннями про людину, культуру, історію, природу і т. ін. як основи духовного розвитку); діяльнісно-творчу (сприяє формуванню і розвитку в учнів різних видів діяльності, творчих здібностей, які

необхідні для самореалізації особистості); особистісну (забезпечує пізнання себе, розвиток рефлексивної здатності, оволодіння способами саморегуляції, самовдосконалення, формує життєву позицію). За словами С. Кульневич, такий зміст вимагає для своєї реалізації адекватних педагогічних технологій, характерними рисами яких є співпраця, діалогічність, спрямованість на підтримку індивідуального розвитку кожної дитини, надання їй необхідного простору, свободи для прийняття самостійного рішення, виявлення творчого потенціалу, співтворчості вчителя та учнів [4, с. 37].

У зв'язку з цим для того, щоб наповнювати різноманітним змістом особистісно-орієнтоване музичне заняття, потрібно використовувати певні художньо-творчі завдання, що створюють різні проблемно-пізнавальні ситуації. До таких завдань відносяться: завдання на художнє втілення музичного образу (засобами живопису зображується характер музичного твору); на кольорове моделювання музики (взаємозв'язок між емоційною виразністю динаміки, тембрів, регістрів у музиці та кольором у живопису); на просторове моделювання мистецтва (сприяє розвитку просторового мислення, співацьких навичок та уяви) [2].

Основною метою використання технологічного підходу на уроках музики можна розглядати активізацію пізнавальної та творчої діяльності учнів. Саме тому застосування технологій особистісно-орієнтованого спрямування дозволяє:

- по-новому використовувати на уроках музики текстову, звукову, графічну й відеоінформацію та її витоки;
- збагатити методичні можливості, надати сучасного рівня викладанню;
- активізувати творчий потенціал учнів;
- виховувати інтерес до музичної культури;
- формувати духовний світ дитини і т. ін. [6].

Особистісно-орієнтоване навчальне заняття сприяє не тільки розширенню і вдосконаленню знань дітей, а й їхньому саморозвитку, адже вони знайомляться з музичними творами, вчать висловлювати власні

судження перед однокласниками, що сприяє зростанню їхньої внутрішньої мотивації. Відтак, наступною ланкою технологічного підходу до особистісно-орієнтованого музичного навчання та виховання є мотиваційний компонент, спрямований на формування перспективно-збуджуючих мотивів, котрі засновані на розумінні значущості музичного мистецтва та уроків музики; актуалізації різних мотиваційних станів; креативно-збуджуючих мотивів музичної діяльності. Формування мотивації спирається на нахили, інтереси, ціннісні орієнтації та музичний досвід учнів. Разом з тим, процес особистісно-орієнтованого музичного навчання і виховання включає в себе всі види музичної діяльності (спів, слухання музики, гру на дитячих музичних інструментах, музично-ритмічні рухи) [2, с.264].

Так, наприклад, у процесі вивчення музичної грамоти можна дещо диференціювати складність навчального матеріалу, що дозволить зберегти мотивацію учнів. Під час вокально-інструментального музикування учитель може використовувати різну допомогу кожній дитині (підказування, додаткове настроювання на фортепіано), що забезпечить визначення самостійності в засвоєнні навчального матеріалу. У процесі хорового співу доцільно допомагати дітям під час розучування пісень (співвідношення педагогічного показу і словесних пояснень, тактовна корекція неадекватної самооцінки). Під час слухання музики можна доповнювати роботу диференційованими домашніми завданнями (читання додаткової літератури про композиторів, доборою по слуху на інструменті основних тем знайомих музичних творів, ведення щоденника музичних вражень і т. ін.), що допоможе навчити концентрувати увагу та сприймати значущі приклади особистісно-цінних творів мистецтва.

У межах нової парадигми застосування технологічного підходу сприяє зміні типу взаємодії “учитель-учень”, де вчитель переходить до співпраці, орієнтуючись на аналіз не стільки результатів, скільки на загальну діяльність дітей, а учень стає активно творчим. Головною метою такого уроку є пробудження інтересу до мистецтва, викликання яскравого емоційного відгуку.

Урок музики є тим середовищем, де розгортається процес взаємодії, спілкування між “учителем та учнями, вчителем та музикою, учнями та музикою, окремими учнями та колективом класу” [3], тому саме від учителя залежить створення ситуацій успіху, сприятливої творчої атмосфери. Звідси останньою ланкою технологічного підходу виступає позиційний компонент, спрямований на розвиток міжособистісної взаємодії в процесі особистісно-орієнтованого музичного навчання та виховання між учителем та учнями. Так, наприклад, під час слухання вчителю слід емоційно поєднатися з музикою, тобто повністю “зануритися” в процес сприйняття будь-якого музичного твору (не відволікатися на зауваження учнів, не робити записи в журнал та ін.); робити легкі ритмічні рухи корпусу, мимічні реакції задоволення; використовувати яскраві інтонації при передачі свого відношення до твору, що прозвучав [2]; бути здатному до креативності, створювати на уроці особистісно зорієнтовані ситуації, фасилітуючі відносини [3]. За цих умов особливості особистісно-орієнтованих технологій, які сприяють підвищенню рівня музичної освіченості учнів, проявляються в діалогічності, індивідуальному підході, творчій діяльності, диференціації навчання, саморозвитку та самовираженні, позитивному ставленні не тільки до успіхів учнів, а й до їх бажання висловити свої почуття, наміри і т. ін.

Висновки. Отже, специфіка технологічного підходу в організації особистісно-орієнтованого музичного навчання та виховання учнів полягає в застосуванні змістово-процесуального, мотиваційного й позиційного компонентів та сприяє особистісному розвитку учнів, підвищенню їх інтересу до уроку музики, творчої та пізнавальної діяльності; вихованню естетичного, емоційно-цілісного відношення до музичного мистецтва, формуванню основ теоретичного мислення, розвитку творчих здібностей.

Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження. Проблема специфіки особистісно-орієнтованого музичного навчання та виховання на рівні технологічного підходу не вичерпується викладеним у цій статті, дослідницький пошук продовжується. Значної уваги, на наш погляд,

потребують питання особливості трансформації змісту особистісно-орієнтованої музичної освіти учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Беспалько В. П. Педагогика и прогрессивные технологии обучения / В. П. Беспалько. – М. : Издательство ИРПО МО РФ, 1995. – 336 с.
2. Волчегорская Е. Ю. Личностно ориентированное эстетическое воспитание младших школьников: методология, теория, практика: дисс. ...докт. пед. наук: спец. 13.00.01/ Е. Ю. Волчегорская. – Челябинск, 2007. – 346 с.
3. Горбенко С. С. Історія гуманізації музичної освіти дітей шкільного віку : навч. посіб. за модульно-рейтинговою системою навчання. Вид. друге, доповнене / С. С. Горбенко. – Житомир : В. Б.Котвицький, 2008. – 416с.
4. Куклина Л. В. Моделирование личностно-ориентированных воспитательных технологий в условиях воспитательной системы школы: дисс. ...канд. пед. наук: спец. 13.00.01/ Л. В. Куклина. – Ульяновск, 2005. – 220 с.
5. Перспективні освітні технології : наук.-метод. посіб. / за ред. Г. С. Сазоненко. – К. : Гопак, 2000. – 560с.
6. Пехота О. Особистісно орієнтоване навчання: підготовка вчителя: монографія. – 2-е вид. доп. та перероб. / О. Пехота, А. Старева. – Миколаїв : Вид-во “Іліон”, 2006. – 272с.
7. Подмазін С. І. Особистісно орієнтована освіта (Соціально-філософський аналіз) : дис. ... докт. філос. наук : 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії / С. І. Подмазін. – Дніпропетровськ, 2006. – 446 с.